

Colofon

Columns uitgegeven ter gelegenheid van het afscheid van Jan Houben

Uitgave: Fontys Hogescholen, oktober 2009, Eindhoven

Samenstelling: Jan Steyaert

Vormgeving en druk: Grafische Producties Fontys Hogescholen

© 2009

Alles uit deze uitgave mag, mits met bronvermelding, worden vermenigvuldigd en openbaar gemaakt. Een digitale versie van deze uitgave is gratis te downloaden via onder meer www.fontys.nl/publicaties.

Innovaties die *vleugels* geven

Inhoud

• Voorwoord: Veenbrand in het hbo	7
• Doreen Admiraal: Vlieger eens uit	8
• Lars Borghouts: Innovate or Die	12
• Karen Cox: Facilitering: de wind onder de vleugels van veranderingen.	15
• Sophie Drenth: Innovatie, over koffiebekerdeksels en onderwijsverandering	17
• Dana Feringa: Innoveren is je vleugels kunnen uitslaan	19
• Bienke Janssen: Innoveren versus verouderen?	21
• Martijn van Lanen: Het Tijdelijk Huisverbod; een innovatie met een onverwacht positief bijeffect	23
• Bas Levering: Is er nog iemand die vertellen kan waar we naartoe moeten vliegen?	25
• Tom Luken: Innovatie in beroepskeuze- en loopbaanbegeleiding	27
• Yolanda te Poel: 'Kijk mama, met blote voeten!!'	29
• Wouter Reynaert: De ongezochte vondst	32
• Jitske van der Sanden: Zijn er meerdere wegen naar Rome?	35
• Jan Steyaert: Innoveren kan ook al slapend	37
• Leo van der Tuin: Vlieg met mij mee naar de regenboog	39
• Peter van Zilfhout: Innovatie en waanzin	41

Al geruime tijd woedt er een veenbrand in het Nederlandse hoger beroepsonderwijs. Die is begonnen ergens in de jaren negentig, kende een forse uitbreiding aan het begin van de 21ste eeuw en neemt nog steeds uitbreiding. Gelukkig gaat het hier om een gunstige ontwikkeling, en geen alles verwoestende veenbrand. De brandstof is dit keer dan ook geen veen, maar een toegenomen aandacht voor innovatie en praktijkgericht onderzoek. In de jaren negentig kreeg die aandacht 'kritische massa' via de zogenaamde derde geldstroom, opdrachten van bedrijven, gemeenten, ministeries of Europa. Vanaf 2001 deden lectoraten hun intrede en recentelijk ontstaat er ook aanvullende financiering voor praktijkgericht onderzoek via de Stichting Innovatie Alliantie (SIA).

Beroepsinnovatie is voor de meeste sectoren belangrijk om zich continue af te stemmen op de veranderende maatschappij en het eigen handelen waar mogelijk efficiënter en effectiever te maken.

Voorwoord: Veenbrand in het hbo

Voor de commerciële sector is beroepsinnovatie een kritische succesfactor om concurrerend te blijven in de context van een geglobaliseerde economie. In de publieke dienstverlening is het een essentieel onderdeel van modernisering van sectoren zoals onderwijs, zorg en de sociale sector.

Voor het hbo zijn er diverse redenen om actieve partner te zijn op het terrein van beroepsinnovatie. Niet alleen wordt zo een bijdrage geleverd aan ‘the European dilemma’ waarin nieuwe kennis al te vaak maar moeizaam de weg naar toepassing vindt. Een positie innemen in de frontlinie van beroepsinnovatie is een noodzakelijke voorwaarde om vitaal onderwijs te kunnen geven. Het is daarvoor een noodzakelijke maar echter geen voldoende voorwaarde. Daarom ontstaat recentelijk meer aandacht voor de verknoping van praktijkgericht onderzoek aan hogescholen met hun onderwijsactiviteiten. Zo blijven we innoveren, ook binnen de context van hogescholen. Waar de ambitie rond de eeuwwisseling vooral was

om een betekenisvolle bijdrage aan beroepsinnovatie in Nederland te leveren, is de ambitie nu verhoogd om dit zodanig te doen dat ook de traditionele onderwijstaken van het hbo daarvan ten volle genieten en er een rol in spelen.

In deze publicatie beschrijven verschillende medewerkers uit de cluster Mens en maatschappij van Fontys Hogescholen hoe in hun werk en hun sector innovaties vleugels kunnen geven. Deze columns werden geschreven ter gelegenheid van het afscheid van Jan Houben van de Raad van Bestuur van Fontys Hogescholen. Als praktijkgericht onderzoek de brandstof is van de veenbrand in het hbo, dan is Jan Houben één van de personen die er vanuit zijn centrale positie alles aan heeft gedaan om die veenbrand aan te wakkeren. Wij zijn hem daarvoor zeer dankbaar.

Vlieger eens uit

Over vindingrijkheid, arglist en creativiteit

Op zoek naar innovaties die een grote vlucht hebben genomen, blijkt de geschiedenis van de vlieger zeer interessant vanwege haar grote diversiteit en veelzijdigheid. Het biedt aanknopingspunten voor onderwijsmedewerkers en hun leidinggevenden.

Tweeduizend jaar geleden zagen de Hindoes vliegeren als een hobby van de Goden en moesten wedstrijdvliegers door een priester ingezegend worden: een speels, competitief tijdverdrijf van de machtigen, met een religieuze component.

Generaal Han Hsin uit China ging er vierhonderd jaar voor Christus anders mee om. Hij gebruikte zijn houten vlieger in de vorm van een vogel niet alleen om berichten door te seinen, maar ook om de afstand van zijn troepen tot het paleis in te schatten. Met deze informatie liet hij een tunnel graven en kon zo ongezien een strategische aanval op het paleis ondernemen. Andere experimenten hadden te maken met de bekleding: stoffen vliegers bleken sterk genoeg om mensen te transporteren. En voorzien van afschrikwekkende geluiden brachten ze zo de vijand in verwarring. Ook in het Thailand van de veertiende eeuw gebruikte koning Petraja vliegers als oorlogstuig. Gewapend met tonnen buskruit werden de vliegers pal boven de vijand tot ontploffing gebracht.

Een ander perspectief hadden de Koreanen, die kozen voor papier en zo vliegers wendbaarder en geschikt maakten voor wedstrijdvluchten. Op de jaarlijkse festivals hoopten ze dat met de vliegers “alle zorgen van het afgelopen jaar weg zouden vliegen”. Ook sommige oosterse koningen zagen meer in dit ‘spele’-vliegeren dan oorlogvoeren.

Soms liep dit zodanig uit de hand dat er een verbod kwam op het oplaten van vliegers in en om de paleizen omdat de hoge heren hun koningschap verwaarloosden!

Door langdurige oorlogstijden werd dit type vliegeren op een gegeven moment naar de achtergrond gedrongen, totdat men in de achttiende eeuw er een nieuwe sport van maakte: met glasscherven gelijmd aan de touwen gingen grootgrondbezitters de strijd met elkaar aan in een poging de vlieger van de tegenpartij los te snijden. Tja, krachtmetingen zijn en blijven van alle tijden.

Het volk van Maleisië daarentegen was vooral doelgericht op de dagelijkse praktijk en bedacht een speciale vlieger van palmladeren, voorzien van een haak om vissen mee te vangen. En Indonesiërs bedachten dat vliegers in de vorm van grote roofvogels prima als vogelverschrikker konden dienen voor de vogels die hun rijstvelden plunderden.

Vliegers komen echter niet alleen in het Verre Oosten voor. Bij Daedalus en Icarus is te zien hoe de geniale vader - als tegenhanger van de 'stoutmoedige, maar arrogante' Icarus -, zijn innovatieve plan weet uit te voeren, waar zoonlief letterlijk "met zijn hoogmoed voor de val komt". Daedalus

ging gelukkig door met praktisch toepasbare ontwerpen zoals van masten, zeilen, bijlen, lijn en de loodlijn.

De vliegers die door zeelui naar Europa zijn 'overgewaaid', werden in het Westen vervolgens heel anders vormgegeven. Meer als een windzak aan een stok, ook nu weer om vijanden af te schrikken. Sommige windzakken kregen vleugels en werden zo de voorloper van de luchtballonnen, anderen werden juist afgeplat totdat zij in de 14e en 15e eeuw transformeerden naar de ons bekende ruitvormige vliegers.

Ook in Europa werd geëxperimenteerd met vliegers die sterk genoeg waren om mensen te kunnen dragen. De Engelsman Pocock bond er in 1825 zelfs koetsen onder met vier tot vijf personen erin. Hij realiseerde zo transport door de lucht met een snelheid van maar liefst 30 kilometer per uur! En wat te denken van Bell die in 1907 een enorme vlieger ontwikkelde met 3393-cellen, die door een stoomboot op gang moest worden

gebracht. De vlucht op 60 meter hoogte duurde zeven minuten voordat hij neerstortte. Dezelfde Bell ontwikkelde later wel het eerste bemande motorvliegtuig. En de Amerikaanse Cody ontwierp rond 1900 een doosvlieger met voldoende trekkracht om een lichte boot naar de overkant van het kanaal te kunnen trekken. Lawrence Hargrave koos voor een wetenschappelijke studie aërodynamica en kwam op heel andere toepassingsmogelijkheden uit. Zijn doosvliegers met groot zeiloppervlak, gewelfde draagvlakken en toch relatief geringe omvang hadden een grote stabiliteit en werden in de daaropvolgende jaren gebruikt voor meteorologisch onderzoek. En Duitsland gebruikte in oorlogstijd vliegers aan duikboten om beter te kunnen observeren. Na de tweede wereldoorlog ontwikkelde de Amerikaanse Rogallo een vlieger met flexibele vleugels waardoor aanpassing aan de wind en efficiënt gebruik van de opwaartse druk mogelijk werd. Zo volgden de experimenten elkaar op en leidde dit in 1961 tot een radiografisch bestuurbare vlieger om schipbreukelingen mee te redden. Clive Hart, uitvinder en onderzoeker, heeft met zijn 'Kites, an historical survey' (1967) een schitterend overzichtswerk geschreven, waarin de enorme variëteit in gebruik van de vlieger mooi uitkomt.

Kijkend naar het onderwijs, dringt de vergelijking zich op dat leidinggevendens zich soms met grote (machts)afstand van de werkvloer bezig kunnen houden met 'speeltjes' die volgens hen door een 'hogere macht' zijn goedgekeurd. Of die proberen bij collega-managers 'vliegen af te vangen' of nog ernstiger: hun verbindingslijnen met de basis proberen door te snijden. Omgekeerd kunnen ook onderwijsmedewerkers zich hieraan schuldig maken naar 'de top' toe. Anderen benutten hun creativiteit om niet alleen de eigen strategische doelstellingen te verwezenlijken, maar ook met specifieke symbolen te communiceren met hun team- of vakgenoten, waardoor een eigen groepsgevoel en binding ontstaat. Zo'n gevoel van 'samen zijn we slim en sterk en komen we er wel'. Of kijken vooral naar het praktisch nut: "welk middel kan ik inzetten om mijn core-business te realiseren en niet concurrenten er met mijn opbrengsten vandoor te laten gaan?"

Aandacht voor uiterlijke vormgeving en gebruik van opvallende geluiden of zichtbare merktekens kunnen een manier zijn van leidinggevendens om kracht uit te stralen en zo andersdenkenden af te schrikken. Er zijn gelukkig ook managers die voor een heel andere insteek kiezen. Ze proberen hun werk als een uitdaging

te zien en het luchtig en speels te houden. Ze anticiperen flexibel op de toekomst in plaats van vast te houden aan het oude bekende stramien en bewegen al experimenterend mee met veranderingen die op hen afkomen. Is het niet deze basale ontwikkelhouding die we zo graag zien bij alle onderwijsmedewerkers en hun leidinggevendenden? Doelgericht werkend aan het verbeteren van instrumenten, methoden en eigen werkwijze, het risico inschattend op brokken maken, leergierig nieuwe dingen uitproberend, onderzoekend wat werkt en daarbij van anderen willen leren, gebruik makend van wat zich in al zijn diversiteit al bewezen heeft en experimenterend met wat potentieel veelbelovend lijkt ook al is dat soms vanuit een heel andere, onverwachte invalshoek. En vooral met elkaar het gesprek aangaan en elkaar inspirerende verhalen vertellen. Vliegeren blijkt dus - net als werkzaam zijn in het onderwijs - een 'passievolle' kunst, waarbij je goed moet kunnen inspelen op veranderende omstandigheden om innovatief te kunnen blijven.

Innovate or Die

.... is een reclameslogan van het high-tech racefietsenmerk Specialized. Bekend van de lichte carbonfietsen die al vele overwinningen hebben gebracht aan mannen als Tom Boonen, Paolo Bettini en Fabian Cancellara. Die slogan **“innovate or die”** geeft aan: in de sport is innovatie van levensbelang. Omdat het verschil tussen een gouden medaille en een vierde plaats op de Olympische Spelen een paar tienden van een seconde kan zijn. Een gouden medaille verandert iemands leven, de vierde plaats is men een maand later al weer vergeten.

Innovaties kunnen vleugels geven, zoals Daedalus vleugels gaf aan zijn zoon Icarus. Het waren vleugels van was op een houten frame, om al vliegend te kunnen ontsnappen aan gevangenschap op Kreta. Ondanks de waarschuwing van Daedalus om niet te ver te stijgen kreeg Icarus het te hoog in zijn bol, zijn vleugels smolten door de zonnewarmte en hij stortte in zee. Hoogmoed komt voor de val.

Ook in de sport kunnen innovaties leiden tot hoogmoed. Met name innovaties uit de medische wetenschap.

Erythropoëetine, oftewel Epo is een fantastisch medicijn voor nierpatiënten. Het zorgt voor de aanmaak van rode bloedcellen, toevallig ook zeer gunstig voor duursporters. Zo steeg in de jaren negentig het gebruik van Epo tot ongekende hoogten in het wielervedron. Hoogmoedig dachten de renners dat hen niets kon gebeuren; Epo was immers niet aan te tonen in de urine, en is bovendien een lichaamseigen stof. Maar toen gingen de dopingcontroleurs naast urine ook bloed afnemen, en kwamen er analyses

beschikbaar die synthetische Epo van humane Epo kunnen onderscheiden. Ook het opnieuw controleren van oude bloedmonsters werd toegestaan. Zo werden er dit jaar wielrenners met terugwerkende kracht geschorst voor doping, gevonden in bloedmonsters uit 2007. Hoogmoed komt voor de valpartij.

Innovaties zijn van levensbelang, maar kunnen in de sport ook ongelijkheid veroorzaken, of jaloezie. Er woedde in 2009 een verhitte discussie in de zwemwereld over snelle zwempakken, die de dragers ervan een oneerlijk voordeel zouden bieden. De internationale zwembond stond voor een probleem. Verbieden of niet? Moet de materiaalontwikkeling worden gestimuleerd, of de oneerlijke concurrentie worden tegengegaan? Uiteindelijk werden de pakken niet meer toegestaan, maar gezien de macht van sponsors als Nike, Arena en Speedo is het de vraag hoe lang dat vol te houden zal zijn. Ook in de wielwereld leidt materiaalinnovatie tot discussie. Fietsen worden steeds lichter door de toepassing van kunststof. Er zijn al racefietsen van onder de vijf kilogram, maar niet in het profpeloton. Daar heeft de conservatieve internationale wielervedicatie namelijk besloten dat een fiets minstens 6,8 kilo moet wegen.

Innoveren mag, maar mag het een onsje meer zijn?

Vernieuwingen kunnen oneerlijke concurrentie in de hand werken, maar soms is het desondanks moeilijk om partij te kiezen. De Zuid-Afrikaanse sprinter Oscar Pistorius was in 2008 maar nét te langzaam om zich te kwalificeren voor de Olympische Spelen van Peking, ondanks het feit dat hij beide onderbenen mist. Zijn innovatieve onderbeenprotheses met de welluidende naam 'Cheetah Flex-Foot' zijn van (alweer) carbonvezels gemaakt. Het zou een sensatie zijn geweest, een minder-valide sporter die deelneemt aan de 400 meter sprint op de reguliere Spelen. In 2007 werd hij nog uitgesloten van deelname aan wedstrijden tegen valide sporters door nieuwe regulering van de internationale atletiekunie. Zijn Cheetah's zouden hem een oneerlijk voordeel opleveren. Ze zouden als springveren werken, te lang zijn, lichter dan huis-tuin-en-keuken kuitens, en nog een voordeel: carbonkuiten 'verzuren' niet. Pistorius ging echter succesvol in beroep tegen deze beslissing, de vermeende voordelen waren volgens de rechter niet voldoende aangetoond. Zijn tegenstanders zullen dus nooit weten of ze van hém verliezen of van de fabrikant van zijn onderbenen. Als argeloze toeschouwer heb je in dit geval

de neiging de kant te kiezen van ‘de snelste man ter wereld zonder benen’. Maar of het helemaal eerlijk is zullen we misschien nooit weten.

Onderzoeken is innoveren. En hbo-onderzoek is vooral innovatie van de beroepspraktijk. Voor vele beroepsgroepen geldt evenzeer: innoveer of sterf. Maar lopen we daarmee dezelfde risico's als in de sport? Enkele overeenkomsten lijken er wel te zijn. Als je de beroepspraktijk wil vernieuwen, stuit je soms op weerstand. Ingegeven door conservatisme, of doordat verandering leidt tot onzekerheid. Men is bang voor (oneerlijke?) concurrentie, nieuwlichters die aan de stoelpoten zagen. Maar wellicht zijn wij onderzoekers soms ook wat hoogmoedig. We komen de beroepspraktijk wel eens even vertellen wat er aan scheelt, en hoe het anders moet. Komt onze hoogmoed voor de val? Voorlopig lijkt het daar niet op, meestal worden hbo-onderzoekers nog met open armen ontvangen. Maar we moeten opletten niet te dicht bij de zon te vliegen. We moeten innoveren mét de praktijk, op een open manier. En zo veel mogelijk mensen laten meeprofiteren van ons werk. Kennis en innovaties delen, zodat iedereen die dat wil er vleugels van kan krijgen. **“Innovate or die”**, dat is iets anders dan **“Live and let die”**.

Facilitering:

de wind onder de vleugels van veranderingen.

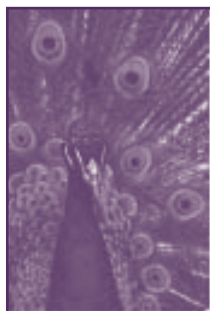
Er wordt steeds meer gesproken over Evidence Based Practice (EBP) in de Nederlandse gezondheidszorg. Het doel van het implementeren van 'evidence' in de praktijkvoering is innovaties en veranderingen die leiden tot effectieve en efficiënte praktijkuitvoering. Sommige onderzoeken laten echter zien dat 30 tot 40% van de patiënten zorg ontvangen die niet in overeenstemming is met de beschikbare evidence. Evidence lijkt dus niet vanzelf zijn weg naar de praktijk te vinden. Dit blijkt ook steeds meer uit onderzoek.

Om veranderingen te bewerkstelligen, zo blijkt steeds meer, is het niveau van de zorgverlener, het niveau waarop de implementatie gefocust moet worden. Een tweetal voorbeelden van veranderingsprojecten uit de verpleegkundige praktijk.

Ziekenhuissetting

Een nulmeting liet zien dat wat al jaren routinematig gedaan werd, overbodig en onjuist was. Bijvoorbeeld, de afdeling was gewend om de mandrin van een perifere veneuze infuus dagelijks te verwisselen terwijl de literatuur liet zien dat deze tot zelfs één week kon blijven zitten zonder een verhoogd risico op flebitis. Ook bleek dat niet de juiste dikte lijnen gebruikt werden.

Op basis van deze nulmeting, evidence uit de directe praktijk en de beschikbare evidence uit de literatuur werd samen met de verpleegkundigen een nieuw protocol ontwikkeld voor het inbrengen van intraveneuze infusen. Verpleegkundigen waren ook verantwoordelijk voor de implementatie van het protocol. Het project werd door verpleegkundigen opgezet en uitgevoerd, ondersteund door een docent verpleegkunde die zowel op de afdeling werkzaam was als bij de hbo-opleiding tot verpleegkundige.

Het voorkomen van flebitis nam boven alle verwachtingen af van ruim 50% naar 8% van de patiënten met een infuus. Een resultaat waar men met recht trots op was en dat men dan ook ziekenhuisbreed tot aan de Raad van Bestuur toe presenteerde. Verpleegkundigen die trots zijn zien we veel te weinig in de huidige gezondheidszorg.

Geestelijke gezondheidszorg setting

Van verpleegkundigen in de praktijk is algemeen bekend dat het lezen van tijdschriftartikelen niet hun favoriete bezigheid is. Toch is het gelukt om met de juiste ondersteuning verpleegkundigen op zoek te laten gaan naar evidence based interventies die door hun toegepast zouden kunnen worden bij mensen die stemmen horen. Bij het implementeren van de gevonden interventies bleek echter dat er een verschillend beeld van de werkdruk bestond tussen het management en de verpleegkundigen. Het management stelde dat het werk door verpleegkundigen niet optimaal georganiseerd is, terwijl verpleegkundigen aangeven dat de werkdruk te hoog is. Door dit verschil in beeldvorming zijn de verpleegkundigen niet gemotiveerd om verder aan het onderzoek deel te nemen. De beschikbare evidence dreigt weer niet in de praktijk terecht te komen. De facilitator van het onderzoek zorgde er voor dat de manager en de verpleegkundigen met elkaar in gesprek kwamen.

Wat op het oog kleine veranderingen in de zorgpraktijk lijken vraagt een gedragsverandering van de zorgverleners en vindt niet vanzelf plaats.

Interventies die bij implementatieprojecten regelmatig plaatsvinden zoals het aanbieden van cursussen, het versturen van reminders of het verstrekken van feedback blijken pas effect te hebben als de context

bepaalde kenmerken bezit.

De rol die de leidinggevende of de facilitator daarbij inneemt is een van de belangrijkste kenmerken. Kenmerken van leiderschap die veranderingen mogelijk maken zijn: het creëren van een context die openstaat voor evidence based practice, het vertrouwen van de zorgverleners hebben, het in staat zijn organisatiestructuren en processen te beïnvloeden, en zorgverleners ondersteunen in het toepassen van nieuwe werkwijzen zoals ruimte geven om te leren.

Zo kan evidence of een vernieuwing wel beschikbaar zijn maar zonder de juiste facilitering komt deze vernieuwing niet van de grond en komt niet ten goede aan de patiëntenzorg.

Innovatie,

over koffiebekerdeksels en onderwijsverandering

Jaloersmakend is het vaak, een nieuw product dat plotseling op de markt komt. Waarom is dat niet eerder bedacht? Het ligt toch zo voor de hand, is praktisch en hoe deden we het vroeger zonder. Een mooi voorbeeld daarvan is het deksel op de koffiebeker op de stations.

Opeens was het er. Een juweeltje van innovatie. Het werd mogelijk je tussen grote groepen reizigers te bevinden met een kop koffie zonder bij een plotselinge duw de koffie over je heen te krijgen. Instappen in de trein met koffie, de trap op naar een ander perron met koffie werd probleemloos. Het was zelfs mogelijk om zonder knoeien de koffiebeker met deksel in de zak van je regenjas te laten glijden om twee handen vrij te hebben voor tas en laptopkoffer. En bovendien: de koffie bleef langer warm.

Wat had de bedenker van deze vernieuwing voor ogen toen hij dit product vormgaf. Het beeld van de haastige reiziger, de handen vol bagage? Een ervaring die hij misschien zelf aan den lijve had ondervonden. Dat beeld en die ervaring stuurden het denken vanuit het perspectief van een omgeving die aangenamer en meer ontspannen zou kunnen zijn voor de reiziger. Een bijdrage leveren aan het comfortabel reizen.

Maar de innovatie ging verder. Het deksel dat goed klemvast op de beker zat met een klein gaatje in het midden om de stoom te laten ontsnappen (vacuüm

zuigen werd hierdoor voorkomen), ontwikkelde zich verder. Aan het kleine gaatje werd een grotere opening aan de zijkant toegevoegd waaruit ook gedronken kon worden.

Wat bewoog de bedenker tot deze aanpassing? Het was toch een uitstekend product. Natuurlijk, de vernieuwing past in het straatbeeld. Een beeld van de steeds meer voorkomende vorm van verpakkingsmateriaal van vloeistoffen

waarbij de consument zuigend aan zijn waterflesje of frisdrankzakje wordt waargenomen. Een beeld van infantilisering. Iedereen: van baby tot bejaarde een zuigfles of zuigbeker. Maar is deze aanpassing een verbetering en een veraangenaming van het leven van de reiziger? Welnee. Weliswaar klotst de koffie niet makkelijk uit de

beker, maar de volledige (op het kleine gaatje na) afsluiting deed dat beter. Bij het instappen moet nu de duim op het gat gehouden worden en bij een duw of onverwachte beweging is dat koffiegolfje wel erg heet en onaangenaam tegen de duim. En wat te denken van het soepel laten glijden van de koffiebeker in de jaszak. Daaraan hoeft je niet meer te beginnen.

Had deze bedenker zich maar gehouden aan zijn oorspronkelijke idee en doelstelling van het veraangename van het leven van de reiziger in plaats van mee te gaan in de trend van verpakkingsmaterialen waarin het zuigen van vloeistoffen centraal staat. Het product is kwalitatief minder en het versterkt het beeld van de infantiliserende mens.

Ook in onderwijsland hebben innovaties vaak vorm gekregen vanuit een ideaal.

Een van de mooiste voorbeelden is de start van deeltijdopleidingen aan het begin van de vorige eeuw. Vanuit het ideaal van emancipatie van het katholieke volksdeel startte de toenmalige Katholieke Leergangen deeltijd opleidingen voor dat deel van de Nederlandse bevolking dat als jongere niet de gelegenheid had gekregen om een universitaire studie te volgen. Heel vaak betrof het tweede kans onderwijs voor de onderwijzers van die tijd. Als eerste werd gestart met een driejarige deeltijd opleiding Pedagogiek in 1916 vanuit het Psychologisch-Paedagogisch Instituut te Tilburg. Een particulier initiatief. Met de emancipatie gedachte als aanjager volgde al snel deeltijd opleidingen op

andere vakgebieden en in andere delen van Nederland zoals in Amsterdam en Den Haag. Een onderwijsvorm en inhoud die perfect aansloten op de mogelijkheden van de werkende klasse. Voor velen betekende dat volgende en verdere stappen op de maatschappelijke ladder. Mannen vormden het merendeel van de studenten. Maar vanaf de jaren vijftig stroomden steeds meer vrouwen het deeltijdonderwijs binnen en vormde het voor deze groep vaak de (hernieuwde) opstap naar het beroepsleven. Dat idee van emancipatie is een sterke leidende kracht voor het deeltijdonderwijs gebleken. Ook in tijden van grote maatschappelijke ontwikkelingen en onderwijsveranderingen. Soms remde het de snelheid af, soms stimuleerde het prille onderwijsontwikkelingen. Leidend was steeds hoe kan dit onderwijs qua vorm en inhoud een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling en professionalisering van volwassenen en beroepsbeoefenaren.

Met de emancipatiegedachte in het achterhoofd werd duidelijk aan productbewaking gedaan. Daarnaast bewees het product zichzelf. De deeltijd is nog steeds een geliefde vorm van onderwijs, voorziet in een behoefte en sluit aan op nieuwe invullingen van emancipatie zoals een leven lang leren.

Daar kan de man van het koffie-bekerdeksel een voorbeeld aan nemen.

Innoveren is je vleugels kunnen uitslaan

Dat vogels dappere beestjes zijn, leerde het kind op jonge leeftijd. Zo zat een aantal lentes achtereen een merelnest in de boom tegenover het slaapkamerraam. Van het moment waarop het nest er kwam evenals het moment waarop de eitjes erin lagen, was het kind zich niet bewust. Wel van het moment waarop de vogeltjes uit waren gevlogen. Niet langer werd het kind wakker met hun gepiep om een worm. Ze waren weg. Na een sprong in de afgrond, met de noorderzon vertrokken.

Hoewel elke jonge vogel op een goede dag het nest verlaat, is de manier waarop fascinerend. Zo zal elk nest van jonge vogels een waaghals moeten kennen die zich naar voren wurmt, op de rand gaat staan en de eerste sprong waagt. Of dit instinct is, nieuwsgierigheid of dat zo'n beestje ook niet precies weet waar het aan begint, het is een moment van leven of dood. Een moment van vooruitgang, of van ondergang. En de mens? Is de mens net als een vogel en worden kritieke sprongen naar vooruitgang zelden gewaagd, of springt de mens zo vaak dat dit niet meer als kritiek wordt herkend?

Wellicht dat het antwoord op deze vraag gevonden kan worden in één van de meest belangrijke ontwikkelingen die de Nederlandse samenleving de

afgelopen decennia heeft gekend: de individualisering. Deze zou gepaard gaan met het meer onafhankelijk worden van mensen en een toename qua diversiteit in meningen die mensen erop nahouden. Vooruitgang is voor elk mens anders. Mensen kunnen op verschillende wijzen betekenis toekennen aan dat wat onder vooruitgang verstaan mag worden, evenals de route die daar naartoe leidt. De consequentie van deze diversiteit in betekenisverlening is het ontstaan van een betekeniscontinuüm, waarbij betekenissen in elkaars verlengde kunnen liggen of haaks op elkaar kunnen staan. In de laatste situatie is het mogelijk dat bepaalde betekenisverlening niet wordt erkend en bijbehorende kritieke sprongen niet herkend. In dat geval kunnen mensen vele kritieke sprongen wagen zonder dat deze als zodanig worden opgemerkt. Echter, bovenstaande redenering is twijfelachtig en wel om de volgende redenen. In de eerste plaats wijst Paul de Beer¹ ons op het feit dat de individualisering van de Nederlandse samenleving dan wel als één van de belangrijkste ontwikkelingen mag worden gezien, maar dat dit nauwelijks wordt onderbouwd met systematische empirische studies. Ook Duyvendak en Hurenkamp² plaatsen vraagstekens bij de analyses van de zogenaamde

individualisering. Zij voerden een studie uit waarin zij onderzochten in hoeverre de individualisering terug te vinden is in het dagelijkse leven van Nederlanders.

Eén van de bevindingen uit deze studie is het onderscheid tussen een tweetal typen kuddegedrag. Ten eerste lijken Nederlanders vaker wel dan niet dezelfde gedragingen te vertonen. Ten tweede opereren Nederlanders nog veelvuldig in groepsverband, zij het dat de aard van deze verbintenissen met de jaren is veranderd. Tevens constateren de onderzoekers dat Nederlanders nog altijd worden beïnvloed door de groepen waartoe zij behoren.

De individualisering lijkt hiermee geen vindplaats voor uitsluitel met betrekking tot bovenstaande vraag. De Nederlander opereert niet enkel solo en dat wat ondernomen wordt, loopt niet sterk uiteen. Het zwaartegewicht lijkt hiermee over te hevelen naar de andere kant. Dat mensen veelal hetzelfde doen en zich door de omringende groep laten beïnvloeden, doet vermoeden dat kritieke sprongen worden erkend en waaghalzen herkend. Een dergelijk sprong wordt niet zomaar gewaagd.

Het vereist moed, vertrouwen en vastberadenheid om, met gevaar voor eigen leven, de sprong naar vooruitgang te maken. Het is erop of eronder. De route naar vooruitgang wordt voor een

groep begaanbaar doordat één waaghalz na de sprong zijn vleugels uit weet te slaan.

¹Beer, P. de (2007). How Individualized are the Dutch? *Current Sociology*, 55(3), p.389-413

²Duyvendak, J.W., & Hurenkamp, M. Kiezen voor de kudde. *Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid*. Amsterdam: Van Gennep, p.213-222

Innoveren versus verouderen?

Tijdens psychologiecolleges krijgen studenten een foto voor hun neus. De vraag is, wat zie je? Wat blijkt: de ene student ziet meteen een jonge vrouw, de andere een heks. Wie heeft gelijk? Pas na langer kijken zien beide studenten zowel een jonge vrouw als een heks. Een goede manier om studenten er van bewust te maken dat een bepaalde manier van kijken bepaalt wat je ziet.

Innoveren en verouderen zijn op het eerste gezicht twee tegengestelde begrippen. Onder innoveren verstaat van Dalen **“Als nieuwigheid invoeren”**. We associëren innoveren onder andere met toekomstgerichtheid, met positieve ontwikkelingen en met het focussen op mogelijkheden, kwaliteiten en krachten. Verouderen roept daarentegen hele andere associaties op. Zo definieert van Dalen verouderen als **“niet meer aan de eisen van deze tijd voldoen”**. Hierbij denkt men eerder aan iets dat in het verleden heeft plaats gevonden dan aan de toekomst, eerder aan negatieve dan aan positieve ontwikkelingen, eerder aan vergankelijkheid en kwetsbaarheid dan aan vernieuwing en kracht. Twee tegengestelde begrippen dus.

Of toch niet? Want hoe kan je innoveren zonder te erkennen dat het voorgaande product of de voorgaande dienst verouderd is. En hoe kan je innoveren zonder voort te borduren op de kwaliteiten die de verouderde dienst of het verouderde product in zich had? Maar als innoveren en verouderen geen tegenstellingen zijn, hoe verhouden ze zich dan tot elkaar?

Heks of jonge vrouw?

In onze beeldvorming over ouder wordende mensen is iets soortgelijks aan de hand. Er bestaan twee dominante, tegengestelde beelden (of vooroordelen) van ouderen. Aan de ene kant worden ouderen voorgesteld als passief, zeurderig en traag. Vanuit dit perspectief zijn ouderen mensen die “niet meer aan de eisen van deze tijd voldoen”. Ze zouden in het verleden leven en alleen maar treuren over de dingen die ze niet meer kunnen. Aan de andere kant worden ouderen

neergezet als actief, fit en vol levenslust (de succesvolle oudere). Ze maken nog wereldreizen en genieten van hun vrije tijd en alles wat het leven hen nog te bieden heeft. Deze ouderen lijken toekomstgericht en klaar om een nieuwe levensfase tegemoet te gaan.

Beide beelden die hier geschetst worden zijn echter eenzijdig. Zo verdoezelen enerzijds de beelden over succesvolle ouderen dat ouder worden samen gaat met verliezen en achteruitgang in functioneren. Anderzijds doen de beelden over afhankelijke, ziekelijke ouderen onvoldoende recht aan het feit dat ouderdom ook een rijkdom aan kennis en ervaringen met zich meebrengt. Vergelijk het met een student die op het plaatje dat hij tijdens een psychologie college aangereikt krijgt alleen de jonge vrouw ziet.

Innovatie in de ouderenzorg begint bij het nuanceren van het beeld dat er over ouderen bestaat. Het beeld dat we van mensen hebben, bepaalt immers wat we zien en hoe we vervolgens handelen. Wanneer we ouderen benaderen als individuen die naast het feit dat ze kwetsbaarheid ook kwaliteiten bezitten zal dat leiden tot een groter inzicht in de wensen en behoeften van verschillende groepen ouderen en tot beter op hun wensen afgestemde (zorg) voorzieningen.

Ouderen die zorg nodig hebben zijn op zoek naar een nieuw evenwicht in hun leven. Professionals kunnen ouderen helpen dit nieuwe evenwicht te zoeken. Innovatie in de ouderenzorg is en blijft mensenwerk. Er zijn daarom bevlogen professionals nodig. Professionals die ouderen helpen hun kwetsbaarheid te accepteren en het een plek in hun leven te geven, maar die tegelijkertijd ook aansluiting zoeken met de krachten en mogelijkheden van ouderen. Want juist als ouderen in staat zijn hun kwetsbaarheid te tonen en aangesproken worden op hun krachten zal de kwaliteit van hun leven toenemen. Krachten en kwetsbaarheden zijn met elkaar verbonden net zo goed als innoveren en verouderen met elkaar verbonden zijn. Het zijn twee verschillende kanten van dezelfde medaille.

Het Tijdelijk Huisverbod;

een innovatie met een onverwacht positief bijeffect

Huiselijk geweld is een thema dat de laatste jaren hoog op de innovatieagenda van de betrokken professionals, beleidsmakers en wetenschappers staat. Onder huiselijk geweld wordt verstaan het **geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer is of wordt gepleegd** (www.huisverbod.nl). Hierbij kan het gaan om zowel fysiek geweld, seksueel geweld, en geestelijk geweld. Ook geweld gericht tegen de omgeving van het slachtoffer, zoals kinderen of familie, valt hieronder. Eén van de meeste recente innovaties in de aanpak van huiselijk geweld is het instellen van het zogeheten **tijdelijk huisverbod** (januari 2009). Dit huisverbod houdt in dat de dader voor een periode van – in eerste instantie – tien dagen – zijn/haar huis niet mag betreden. Tevens mag er in die periode geen contact zijn met het slachtoffer en met eventuele kinderen. Doel van het huisverbod is het faciliteren van een ‘afkoelingsperiode’ voor alle partijen, en om in de tijd waarin het huisverbod van kracht is een vliegende start te maken met de noodzakelijke zorg en behandeltrajecten. Het huisverbod kan eventueel door de plaatselijke burgemeester verlengd worden tot een periode van maximaal vier weken.

Deze wet is landelijke van kracht gegaan, en dus ook in Eindhoven wordt er sinds

begin 2009 mee gewerkt.

In de eerste vier maanden van 2009 zijn er in Eindhoven op deze manier meer dan twintig huisverboden opgelegd. Het

opleggen en effectueren van een tijdelijk huisgebod gaat in Eindhoven als volgt. De eerste stap is altijd een melding van huiselijk geweld die binnenkomt bij de politie. Ter plekke beoordeelt de politie de situatie en bepaalt of er wel of niet overgegaan wordt tot het opleggen van een huisverbod. Indien er een huisverbod opgelegd wordt, dan reikt de politie – in samenwerking met de dienstdoende hulpofficier van justitie – aan de betrokkenen een beschikking uit, vordert ze de huissleutels van de uithuisgeplaatste in, en deelt de benodigde informatie mede aan de betrokkenen. Tegelijkertijd schakelt de politie de hulpverlening in: de casemanager vanuit Welzijn Eindhoven die (ook buiten kantooruren) binnen één uur ter plaatste is. In het kader van de veiligheid blijft de politie ter plaatste, in ieder geval tot de uithuisgeplaatste zich niet meer in de buurt van de woning bevindt, en daarna ook nog

indien dit noodzakelijk wordt geacht. Het idee achter deze aanpak is dat de politie (handhaving en openbare veiligheid) in samenwerking met Welzijn Eindhoven (hulpverlening) tot een gezamenlijke aanpak komen, gebruik makend van elkaars expertise en mogelijkheden. De politie is ter plaatse nodig voor de veiligheid, als contactpersoon met het OM, en ook soms als 'breekijzer'. Welzijn Eindhoven is er voor de opvang van slachtoffer(s), maar ook voor de pleger, indien nodig. Bij een uithuisplaatsing wordt er dus altijd in overleg met de uithuisgeplaatste op zoek gegaan naar passend onderdak. Dat kunnen familie of vrienden zijn, maar ook bijvoorbeeld de crisisopvang van Neos, de lokale instelling voor maatschappelijke opvang en vrouwenopvang, behoren hier tot de mogelijkheden, indien de situatie hierom vraagt.

Zoals gezegd, het tijdelijk huisverbod wordt als zodanig pas sinds begin 2009 gehanteerd, dus het is nog erg vroeg om hierover evaluerende uitspraken te doen. Dat is hier ook niet de bedoeling. Wel is er volgens betrokken hulpverleners van het Steunpunt Huiselijk Geweld Eindhoven een onbedoeld, maar interessant en positief bijeffect van deze aanpak ontstaan. Zoals blijkt uit het bovenstaande vindt er tijdens het traject van de uithuisplaatsing op geregisseerde wijze samenwerking plaats tussen (onder andere) politie en hulpverlening. En wat blijkt: doordat ze op deze wijze elkaars werk van nabij meemaken ontstaat er een soort

van 'momentum' van samenwerking, dat ook doorvloeit naar gevallen van huiselijk geweld waarin er geen sprake is van een huisverbod, en waarin deze samenwerking vaak veel minder vanzelfsprekend en intensief is. Anders gezegd: doordat politie en hulpverlening tijdens het traject van het huisverbod op intensieve wijze met elkaar samenwerken, en tijdens deze samenwerking begrip en waardering krijgen voor elkaars werk, ontstaat er een olievlekwerking op het gebied van samenwerking tussen deze partijen. "Wij [politie en hulpverlening] draaien **samen** deze zaak", zo werd het onlangs tijdens een overleg door een politieagent geformuleerd.

Dus, los van het effect van het tijdelijk huisverbod op het terugdringen van huiselijk geweld en op het creëren van een veilige leefomgeving voor de betrokkenen op lange termijn, heeft de innovatie in ieder geval een Eindhoven al geleid tot meer wederzijds begrip en samenwerking tussen politie en hulpverlening. In die zin kan gezegd worden dat deze innovatie – in termen van deze bundel – 'vleugels geeft', in de zin dat ze leidt tot nieuwe en onverwachte ontwikkelingen.

Is er nog iemand die vertellen kan waar we naartoe moeten vliegen?

Innovaties mogen dan vleugels geven, je weet van te voren nooit precies waar het allemaal naar toe vliegt. Innovaties zijn zelden de geslaagde

oplossingen voor problemen waarvoor men ze graag houdt. Veel vaker gaat het om technische ontwikkelingen waarvoor nog een toepassing moet worden gezocht. Nog veel vaker gaat het om louter technische ontwikkelingen waarvan de inhoudelijke consequenties volstrekt niet te overzien zijn.

Afhoudende reacties op innovaties zijn zo oud als de weg naar Thebe. Plato verhaalt in zijn dialoog **Phaedrus** over de manier waarop de Egyptische koning Thamus reageert op de god Theuth als deze bij hem zijn indrukwekkende lijst innovaties aanbeveelt. De voors en tegens van het getal, het rekenen, de geometrie en de astronomie, en ook nog van het damspel en het dobbelspel passeren de revue. Plato besteedt alleen aandacht aan de discussie over het schrift. Het zou volgens Theuth de Egyptenaren verstandiger maken en hun geheugen verbeteren. “Mijn uitvinding is een toverdrank voor geheugen en verstand,” roept Theuth. Daarmee nu

is koning Thamus het volstrekt oneens. “Want uw uitvinding zal in de ziel van hen die haar leren, vergetelheid doen ontstaan, doordat ze zullen verwaarlozen hun geheugen te oefenen.” De boeken, waarin dankzij de uitvinding van het schrift in de eeuwen daarna alle relevante kennis zo gemakkelijk zal kunnen worden opgeslagen, vormen volgens Thamus geen steun, maar juist een rechtstreekse bedreiging voor de ontwikkeling van het geheugen.

De discussies in onze tijd over de vraag of het bij innovaties om een vloek of een zegen gaat, roepen een vergelijkbaar beeld op. Het debat over het belang van feitenkennis in het onderwijs is in de zoveelste nieuwe fase terecht gekomen. Met de komst van internet is het ooit zo revolutionaire boek hopeloos ouderwets geworden. Toen ik laatst bij een directeur klaagde over het feit dat studenten nauwelijks nog tijdschriften lezen, zei ze dat voor de nieuwe generatie de gedrukte media misschien wel hebben afgedaan. Het is een levend anachronisme om de deelnemers van de onverslijtbare televisiequiz **Twee voor twaalf** aan die dikke encyclopediedelen te zien sjoeren. Via Google, of een andere zoekmachine, zou de kandidaat het antwoord op de gestelde vraag letterlijk in een fractie van een seconde hebben gevonden. Het enthousiasme, waarmee ooit de kreet ‘Dat zoeken we op!’ werd geuit, leek

lange tijd de schaamte over het verlies aan feitenkennis te kunnen maskeren. 'Dat zoeken we op!' is inmiddels goed beschouwd in die context een lachwekkende kreet geworden, omdat men dat opzoeken er op zo'n omslachtige manier is blijven doen. In de kennistheorie zijn we er al eeuwen van overtuigd dat kennis ons niet als gebraden duiven in de mond vliegt. Dat je als je iets vinden wilt, al een beetje moeten weten wat je zoekt, was ook Plato's overtuiging. De internetzoekmachine is het meest effectief voor de mensen die al veel weten. Zo beschouwd is het zelfs de vraag of mensen die nog weinig weten er wel zo veel aan hebben. De oude wijzen kunnen zo gemakkelijk nog veel wijzer worden. Veel hersenonderzoekers bevestigen dat het bij de veelgeroemde capaciteit van jongeren om meerdere dingen tegelijk te doen om een verzinsel gaat. De jongeren zeggen wel dat ze heel goed kunnen leren met harde muziek op de achtergrond, maar wat er werkelijk aan de hand is, is dat ze zich gewoon nog niet lang op één taak kunnen concentreren, is hun oordeel. Waar de jongere generatie de oudere wel met stukken slaat is in het aanleren van de vaardigheden die nieuwe technieken van ons eisen. En dat is maar goed ook, want zij is het die in de nieuwe wereld leven moet en die haar verder moet brengen. En zo verwordt de weerstand die de komst van nieuwe media oproept al gauw tot een vorm van nostalgie naar de tijd dat men nog wel een gedicht uit zijn hoofd kon opzeggen

bijvoorbeeld. Wat moeten we met die hang naar bijna vergeten kunstvormen, waar eigenlijk niemand meer aandacht voor heeft?

Het is de vraag of dat wat koning Thamus de god Theuth voorhield, vandaag de dag nog wel indruk maken kan. Hij kon hem nog tot de orde roepen door te zeggen: "De een is het gegeven de kunst in het leven te roepen, de ander om uit te maken of ze nuttig of schadelijk zullen zijn voor hen die ze zullen aanwenden." Maar de rol die Plato voor de filosoof zag weggelegd, omdat er nu eenmaal zaken zijn waar de techneut niet over nadent, wordt in onze tijd wel heel slecht vervuld. En terwijl we gisteren nog zeiden, dat het niet alleen onmogelijk was, maar ook onwenselijk, als vrouwen op latere leeftijd nog aan een kind wilden beginnen, roepen we vandaag in koor dat het moet kunnen nu het door het vroegtijdig invriezen van eicellen mogelijk is geworden. Maar is het bijvoorbeeld dan niet prachtig dat het e-book al die ruimte vretende boekenkasten overbodig maakt en dat door de beschikbaarheid van PowerPoint nu echt iedereen een presentatie houden kan? En niet alleen met letters maar ook met van die schitterende plaatjes? En dat eigenlijk ook niet meer zo van belang is waar al die presentaties over gaan? Innovaties kunnen vleugels geven, maar geconfronteerd met het label 'nieuw, nieuw, nieuw', zou iedereen zich moeten afvragen of we er echt iets wijzer van worden.

Innovatie in beroepskeuze- en loopbaanbegeleiding

Precies een eeuw geleden, in 1909, publiceerde de Amerikaan Frank Parsons het boek 'Choosing a Vocation'. Hiermee legde hij de basis voor professionele beroepskeuzebegeleiding. In dezelfde periode verschenen de eerste beroepskeuzebureaus, eerst in Amerika en kort daarna in andere landen zoals Nederland. Het ging hier om een belangrijke innovatie. Voor het eerst in de geschiedenis werd geprobeerd op professionele en methodische wijze de relatie te leggen tussen mensen en werk. In de eerste 50 jaar van het beroepskeuzewerk was de rolverdeling tussen adviseur en cliënt duidelijk: de adviseur was de deskundige. Gewapend met wetenschappelijk onderbouwde instrumenten (psychologische tests) bepaalde hij wat goed was voor de cliënt. De grondgedachte was dat beroepskeuzen tot optimale resultaten leiden, als de kenmerken van de persoon en de kenmerken van het werk goed in kaart gebracht en vervolgens aan elkaar gekoppeld worden. De cliënt moest wel heel eigenwijs of brutaal zijn, of minstens sterk in zijn schoenen staan, om een advies in de wind te slaan. Na ongeveer een halve eeuw kwam een belangrijke ontwikkeling op gang. Sommige adviseurs gingen de cliënt helpen om vooral zijn eigen besluiten te nemen. Tests speelden nog wel een rol, maar dienden meer ter informatie voor de cliënt dan voor de adviseur. Coaching en counseling werden belangrijk. Grondgedachte werd dat de cliënt op het gebied van zichzelf en zijn eigen leven minstens zo deskundig

is als de adviseur. En dat bewuste, eigen keuzes, waarvoor de cliënt zelf de verantwoordelijkheid draagt, tot optimale uitvoering en effecten van beroepskeuzen leiden.

Andere innovaties volgden. Bijvoorbeeld dat de bij beroepskeuzebegeleiding opgebouwde knowhow werd ingezet bij outplacement en loopbaanbegeleiding. En dat tests per computer en vervolgens via internet werden afgenomen. Wezenlijk zijn deze innovaties echter nauwelijks te noemen. De grondgedachten van Parsons zijn vaak bekritiseerd, maar nooit vervangen. Ook nu nog vindt veel advisering plaats via al dan niet verzachte of geautomatiseerde 'test and tell' benaderingen.

Misschien is het daarom dat in de praktijk van de beroepskeuze- en loopbaanbegeleiding sprake is van een zekere stagnatie. Arbeidsorganisaties maken nog relatief weinig gebruik van loopbaanbegeleiding. In het onderwijs, met name in het beroepsonderwijs, is in het afgelopen decennium wel veel in begeleiding op dit gebied geïnvesteerd. Dit in het kader van pogingen om de uitval te verminderen en het rendement te verhogen. Maar resultaten blijven uit of vallen tegen. En evaluaties van studenten zijn veelal negatief.

Welke innovatie kan de beroepskeuze- en loopbaanbegeleiding vleugels geven? Er is de afgelopen decennia spraken van belangrijke maatschappelijke

ontwikkelingen en, met name op het gebied van de psychologie en hersenwetenschappen, van diverse ontdekkingen, die nog niet zijn verwerkt in de methoden, instrumenten en praktijk van de begeleiding. Centraal thema in de ontwikkelingen en ontdekkingen is de verdere ondergraving van het Cartesiaanse mensbeeld. Dit zag de mens als een wezen dat zelfstandig kan nadenken en op basis van goede informatie optimale beslissingen kan nemen en het leven kan plannen en sturen. Dit mensbeeld ligt nog steeds ten grondslag aan veel van de beroepskeuze- en loopbaanbegeleiding. Een voorbeeld van onderzoek dat dit mensbeeld ondergraaft, is dat van Sperry en navolgers. Hij sned de verbinding tussen linker- en rechter hersenhelft door als remedie voor ernstige epilepsie. Uit zijn onderzoeken bleek duidelijker dan ooit, dat het 'ik', de instantie die nadenkt en spreekt, slechts een deel is van ons wezen. Een deel dat verhalen vertelt en, heel zeker van zichzelf en overtuigend, gaten opvult, echter zonder het geheel te doorgronden. Ander voorbeelden zijn de talloze experimenten waaruit blijkt dat, in tegenstelling tot wat bijna iedereen meent, nadenken de kwaliteit van beslissingen vaak verslechtert in plaats van verbetert. Hersenwetenschapper Jill Bolte Taylor schreef onlangs een boek over de beroerte die zichzelf op 37-jarige leeftijd onderging. De hersenbloeding bracht ernstige schade toe aan onder andere de spraakcentra in haar linkerhersenhelft. Het heeft haar en haar omgeving vele jaren en inspanningen gekost om te herstellen. Toch heeft zij wat haar overkomen is, uiteindelijk als iets

zeer positiefs ervaren. De tijdelijke uitschakeling van de dominante linkerhersenhelft maakte het haar mogelijk om een onbegrensde in het hier en nu te beleven, een 'nirwana'. Zij heeft er veel van geleerd, bijvoorbeeld om zich minder aan te trekken van wat andere mensen vinden en om minder gepassioneerd met haar werk bezig te zijn. (Door deze passie was zij haar broer en ouders en hun problemen 'vergeten'.) De beroerte heeft haar uiteindelijk veel inzicht in zichzelf gegeven en heeft haar geleerd om met die kennis, kort gezegd, gelukkiger te zijn.

Jammer dat daar een beroerte en zo veel narigheid voor nodig was. Zou het niet mooi zijn als we een dergelijke leerervaring konden krijgen op een minder bezwaarlijke manier? Ongetwijfeld laat de stand van wetenschap en technologie op dit moment reeds toe, dat met drugs of met precieze stimulatie specifieke hersengebieden tijdelijk worden uitgeschakeld. Met ongetwijfeld heftige mystieke ervaringen als gevolg. Zo zijn er ook instrumenten te bedenken die de beroepskeuze- en loopbaanbegeleiding vleugels zouden kunnen geven. Even los van de mogelijke ethische vragen: bijvoorbeeld een instrument dat iemand de onbewuste reacties van het brein laat zien op allerlei stimuli rond arbeid. Dit kan de persoon helpen om in een vroegtijdig stadium zichzelf en de eigen motieven beter te onderzoeken. Beslissingen zouden dan op een meer compleet, realistisch en evenwichtig zelfbeeld gebaseerd kunnen worden. Als loopbanen vorm krijgen op zo een basis, worden we daar dan niet allemaal gelukkiger van?

'Kijk mama, met blote voeten!!'

Bevlogen jeugd en duurzame innovaties

Een aantal jaren geleden trok onze oudste dochter, net achttien geworden, een klein jaar **backpackend** door Australië en Nieuw Zeeland. Nachtduiken, het verzorgen van de motoren van een groep **bikers** en parachutespringen behoorden tot haar zelfverkozen grenservaringen op weg naar volwassenheid. Dat parachutespringen gebeurde met blote voeten, een ultieme kick naar ik begreep. Of eerlijk gezegd begreep ik aanvankelijk niet zo goed waarom die voeten per se bloot moesten zijn. Dochterlief maakte ons duidelijk dat hier distinctiedrang en het onderzoeken van de eigen kracht een rol speelden; het zoeken van mogelijkheden om je te onderscheiden, de kracht van de beleefde individualiteit. Per slot van rekening zijn er al zoveel mensen die het luchtruim opzoeken mét hun schoenen aan...

De romantiek van het blote voetengevoel wordt als innovatiefactor nog niet voldoende naar waarde geschat door de diverse innovatieplatforms die Nederland naar een hogere plaats op de internationale kenniseconomie ladder trachten op te stuwten.

Bij innovaties denken we vaak aan de kleine klik met grote gevolgen, dat ene moment, die ene uitvinding die een ommekeer bewerkt in onze leefomstandigheden of

levensvoorwaarden. Aan een dergelijke klik gaat echter meestal veel denkwerk, experimenteren en een dosis geluk vooraf. Een goed voorbeeld is de vondst van een voedingssupplement dat de voortgang van de ziekte Alzheimer zou kunnen remmen. In 2008 kopten de kranten dat er een middel was ontwikkeld dat bij Alzheimerpatiënten de communicatie tussen hersencellen zou verbeteren en hiermee de progressie in de ziekte kon afremmen. Deze hoopvolle productinnovatie was mogelijk omdat vier jaar eerder een verband ontdekt werd tussen de ophoping van eiwitten in de hersenen van Alzheimerpatiënten (zogenoemde plaques) en het afsterven van bepaalde zenuwcellen. Proeven met muizen brachten aan het licht dat een teveel van dit eiwit niet meer weggevoerd werd vanwege een gebrekkige werking van de bloedvaten. Door de gevaarlijke eiwitten te bestrijden met een ander minder gevaarlijke proteïne, kon voorkomen worden dat de hersenen voortijdig verschrompelden wees vervolgonderzoek uit. Inmiddels is de hoop op bestrijding van de ziekte met behulp van een voedingssupplement weer enigszins getemperd. De plaques die bruto de onderlinge zenuwcontacten doorsnijden en daarmee de geheugenfuncties verstoren zijn waarschijnlijk slechts een kenmerk van de ziekte en niet de veroorzaker.

Informatieovermaat en slaaptekort blijken eveneens belangrijke factoren te zijn.... En niet te vergeten een genetische predestinatie...

Duidelijk mag zijn dat niet alleen het doorzettingsvermogen van onderzoekers en ontwikkelaars tot veranderingen leidt, maar ook de hoop dat hun werk (of dat van het onderzoeksteam waar zij deel van uitmaken) heel, heel misschien een belangwekkende, onderscheidende bijdrage levert die de wereld (een beetje) verandert. In de biografieën die ik als klein kind las over grote uitvinders – Marie Curie, Thomas Edison – kreeg deze romantische drive gelukkig vaak wel de nodige aandacht. Dat maakte ook dat zij inspirerende voorbeelden werden....

Op dit moment wordt wereldwijd gezocht naar duurzame systeem-innovaties die de zogenoemde weeffouten in economische, sociale en ecologische systemen kunnen repareren met het oog op het behoud en het leefbaar houden van de aarde. Overheden, ondernemers en burgers raken langzamerhand overtuigd van de noodzaak van klimaatneutraal leven en werken. De economische crisis lijkt gunstig voor experimenteren met hybride of elektrische auto's, of voor het bouwen van cradle-to-cradle kantoren en scholen. Duurzame innovaties trekken veel aandacht maar zijn tegelijk erg kwetsbaar omdat de 'winst van de mislukking' niet altijd gezien wordt, de lering die noodzakelijk is om de doorbraak wel te maken, evenals de kleine mentaliteitsveranderingen

die langzaam toewerken naar een doorbraak. Systeeminnovaties hebben doorgaans een aanlooptijd van zo'n vijftientig tot dertig jaar. Producenten, wetenschappers en ontwikkelaars, overheden, NGO's, media en brancheorganisaties, toeleveranciers en consumenten spelen een ingewikkeld spel met elkaar. Technologische mogelijkheden stuiten op gevestigde belangen. Consumenten moeten verleid worden en dit vereist aanpassingen in sociale en economische systemen. Bij de transitie naar klimaatneutraliteit valt dan ook geen grote sprong voorwaarts te verwachten, maar er is eerder sprake van veel kleine schokjes en soms iets grotere golven die samen langzaam een grote verandering bewerkstelligen. We zagen dit al eerder. Bij de ontwikkeling van de (benzine) auto die het dagelijkse leven in het begin van de vorige eeuw ingrijpend veranderd heeft, gaf niet de technologische knowhow de doorslag. De automobiel werd lange tijd na haar technische ontwikkeling in productie genomen, pas toen het gevestigde vervoermiddel, de paardentram, door de toenemende urbanisatie teveel problemen veroorzaakte. De ophoping van paardenpoep in de steden en de weerstand tegen het afbeulen van paarden droegen daaraan bij. Maar zeker zo belangrijk was de uitvinding van de fiets en de ontwikkeling van het fietsen tot een populaire sport. Dit zorgde ervoor dat de wegen aangepast (c.q. geëgaliseerd en verhard) werden en ook auto's daar gebruik van konden maken.

Aanvankelijk werd de paardentram overigens niet ingeruild voor de auto, maar voor de elektrische tram! Het gebrek aan organisatievermogen van de vervoersmaatschappijen en overheden, hoge vervoerstarieven, te lage investeringen in rails en materieel zorgden voor ontevreden klanten die de voorkeur gaven aan autotaxi's en die – mede dankzij de opkomst van het fordistische economisch systeem – steeds vaker zelf over een auto konden beschikken. De fiets ontstond in een niche van de innovaties, maar had wel een belangrijk onbedoeld effect op de doorbraak van de auto, het zo geliefde en verguisde troetelkind en model van de modernisering van de vroege twintigste eeuw.

Jongeren blijken in duurzame ontwikkeling steeds vaker belangrijke nichespelers te zijn. Ze zijn gedreven, laten onbevangenheid zien, en soms ook onconventionele ideeën, geïnspireerd door een jeugdculturele omgeving. In hen manifesteert zich het blote voetengevoel, het zoeken van spanning en de drang om zich te onderscheiden en met hun prestatie iets 'anders', iets spannends neer te

zetten. Het is mooi en noodzakelijk dat kennisinstellingen dit steeds vaker inzien en hen faciliteren met kennis en competenties om uit vernieuwende fantasieën innovatieve producten te maken, zowel de harde technologische, als de zachte sociale die wellicht de weg naar de doorbraak van meer duurzame gedragspatronen voorbereiden. Essentieel daarbij is de kans die hen gegeven wordt om te experimenteren. Het levert soms verrassende resultaten op. Zo ontwikkelden jongeren uit het hbo kortgeleden een kit om vervuilde tuktuks, het meest gebruikte vervoermiddel in India, veertig procent schoner en energiezuiniger te maken. Ook stonden zij aan de wieg van de ontwikkeling van een dansvloer die in staat is om energie op te wekken! De vloer zet de beweging van dansende mensen om in elektriciteit die wordt gebruikt om de vloer op te lichten. Een mooi voorbeeld van de transformatie van jeugdige bevlogenheid in energie. Mét en zónder schoenen... !

De ongezochte vondst

Over de ongrijpbaarheid van innovatie

Toen we aan het begin van de eerste termijn van ons lectoraat weigerden SMART te omschrijven wat we na vier jaar zouden afleveren werd dat door het merendeel van onze ‘managers’ niet in dank af genomen. Vriend en vijand shockeerden we door in onze oratie op 16 december 2003 in de afgeladen zaal R5 van Fontys Hogescholen de aanwezigen aan het werk te zetten in plaats van zelf te vertellen hoe de wereld in elkaar zat. Dit heeft er mede toe geleid dat het bestuur strengere regels voor oraties uitvaardigde om dit soort ‘uitwassen’ in de toekomst te voorkomen. Een voorspelbare reactie, vanuit een context die innovatie vleugellam maakt. Of gaat het om de noodzakelijke creatieve spanning die lectoren nodig hebben om grote hoogten te bereiken? Reeds Plato kwam tot de volgende gevleugelde uitspraak:

“Een mens kan noch onderzoeken wat hij weet, noch wat hij niet weet. Hij kan niet onderzoeken wat hij weet, omdat hij het weet, en hij in dat geval geen behoefte heeft aan onderzoek; maar evenzo kan hij niet onderzoeken wat hij niet weet, want hij weet niet wat hij moet onderzoeken.”

Ga er maar aan staan als lector van wie wordt verondersteld dat hij innovatief is en zeker niet zaken onderzoekt die al bekend zijn. In dat opzicht hadden

we geluk. We zagen in ons vakgebied Career Development veel verouderde kennis, methoden die niet werkten, onderzoekers die zich vastklampten aan vertrouwde paradigma’s en het meer doen van hetzelfde zonder merkbare effecten. Het vakgebied had een vernieuwende impuls nodig. Maar hoe kom je achter iets wat je nog niet weet? Hoe moet je zoeken?

Uitgebreide literatuur met name op het gebied van de bètawetenschappen laat zien dat echte ontdekkingen en innovaties zich bij toeval voordoen. De onderzoekers waren gedreven op zoek naar iets en vonden iets anders. De ongezochte vondst. De term voor dit verschijnsel is serendipiteit. Volgens Nobelprijswinnaar Francis Crick de enige bron van echte vernieuwing, met een kwinkslag getypeerd door Van Anandel als ‘het zoeken naar een naald in

een hooiberg en eruit komen rollen met een mooie boerendochter(-zoon)’en door Koestler meer plastisch beschreven als ‘full of arrivals at unexpected destinations, and arrivals at correct

destinations but by the wrong boat'. Inmiddels zijn de voorbeelden van serendipiteit gemeengoed geworden. Zoals de onderzoekers die naarstig op zoek waren naar een middel tegen angina pectoris en Viagra ontdekten en dat Coca Cola oorspronkelijk was gepatenteerd als een medicijn tegen hoofdpijn. Dit verleidde Pasteur tot de uitspraak over innovatieve onderzoekers 'that they're rather lucky then good'. Als we dit door vertalen naar lectoraten zou dit betekenen dat je gewoon hard moet werken, je best moet doen, in de wetenschap dat datgene wat er toe doet (het innovatief product) iets is wat je niet verwacht. En dat daar meer geluk dan wijsheid bij komt kijken. Verder zou je je onderzoek niet al te systematisch en efficiënt moeten vorm geven. Een zekere 'slordigheid', een 'fuzzy' methodiek, randomizing, chaos, gebrek aan kennis heeft bewezen geniale vondsten te genereren. Dit geldt ook voor de onderzoeksomgeving. Een al te gestroomlijnde geoliede organisatie, met de 'neuzen naar dezelfde kant' en een duidelijke focus, leidt volgens William Boyd tot 'zemblanity': "Making unhappy, unlucky and expected discoveries occurring by design". Het is afgeleid van Nova Zembla, een koud en bar land, in vele opzichten het tegenovergestelde van het weelderige Sri Lanka (Serendip).

Belangrijk is dat in de meeste verhandelingen over serendipiteit deze wordt gezien als een bekwaamheid, of naar mijn mening een **talent** en niet iets

dat uit het niets komt, of afhankelijk is van het lot of hogere machten. Bij de aanstelling van lectoren zou men hier zijn voordeel mee kunnen doen. Welke kennis, sensitiviteit en houding hiervoor nodig zijn is elders uitvoering door mij beschreven. Kern is echter het kunnen verbinden van twee zaken die op het eerste gezicht geen enkele (causale) relatie met elkaar hebben. Einstein noemde dit talent een hercombinerende bekwaamheid: de bekwaamheid om gebeurtenissen te hercombineren in een ongebruikelijke, maar betekenisvolle wijze.

Niettemin begint een passende 'learning community' voor innovativiteit wel vreemde vormen te krijgen. Actueel onderzoek naar het 'slimme onbewuste' laat zien dat 'een nachtje er over slapen' vele malen beter is dan er te veel over te denken (te piekeren). Ook iets heel anders doen, bijvoorbeeld muziek maken, een rondje hardlopen, koken, schilderen, yoga, op vakantie gaan, verdwaald raken in een vreemde conferentie, een roman lezen, aandacht besteden aan je partner: ze kunnen allemaal leiden tot een verrassende nieuwe inval. Directer gezegd we moeten ons onbewuste het werk laten doen. Vooral voor diffuse, complexe problemen, is de ratio, het bewuste denken, maar een zielenpiet vergeleken bij de kracht, rijkdom en omvang van het reservoir van het onbewuste.

Ik kan het tenslotte niet laten om de bètawetenschappers onder ons die tot

nu toe wat schouderophalend op deze column hebben gereageerd te trakteren op heuse ‘serendipiteitvergelijkingen’, oftewel wiskundige formules die echte serendipiteit weet te onderscheiden van zogenaamde pseudoserendipiteit. Zo wordt Archimedes die in zijn bad ‘eureka’ riep door Figueiredo en Campos onmaskerd als een bedrieger, tenminste als hij zichzelf zou willen voorstaan op het talent serendipiteit:

$$P1 \subset (KP1)$$

$$\Rightarrow S1 \subset (KP1, KM, KN)$$

$$M \subset (KM)$$

Archimedes had een probleem P1: het vinden van een manier om de aanwezigheid van eenvoudig metaal te ontdekken in een gouden kroon, in het kennisdomein KP1. Met behulp van een onverwachte metafoor, M, in het kennisdomein KM, n.l. het water dat over de rand van zijn bad sijpelde, vond hij de oplossing voor zijn probleem, S1. Hoewel we het wel hebben over nieuwe kennis KN, gaat het wel degelijk om een vondst waarnaar werd gezocht. Als we deze notatie op de hilarische definitie van Van Andel toepassen, dan komen we tot de volgende vergelijking.

$$P1 \subset (KP1) \quad P2 \subset (KP2)$$

$$\Rightarrow$$

$$M \subset (KM) \quad S2 \subset (KP2, KM, KN)$$

We zouden ons kunnen voorstellen dat het zoeken van een naald in een hooiberg een serieus probleem, P1 zou kunnen zijn voor onze hoofdpersoon. Het onverwacht vinden van een struise

boerendochter in het knisperende hooi leverde een inspirerende metafoor die hem herinnerde aan een misschien urgenter probleem P2. Dit leidde allemaal tot een oplossing S2 waarnaar hij niet naar op zoek was. Niettemin kan ernstig worden betwijfeld of we het hier hebben over nieuwe kennis KN. Dit zou wel het geval zijn geweest als het snoepen van deze onverwachtse geneugten een remedie zou blijken te zijn tegen aanvallen van hooikoorts. Iets wat niet eens zo gek zou zijn, aangezien seks een versterkende invloed heeft op het immuunsysteem. Bij het zoeken op internet naar een passend plaatje voor dit verhaaltje (overigens internet is een plek waarbij bij uitstek serendipiteit aan de orde is), vond ik dit idyllische tafereeltje. Opmerkelijk genoeg waren de sleutelwoorden die hierbij werden gegeven o.a. ‘careers’, ‘vocations’, ‘working’, ‘sleeping on the job’ en ‘metaphors’. Dit plaatje geeft geen uitsluitsel op welk moment van de genoeglijke arbeid deze typering plaatsvond. Duidelijk is wel dat we een lector die echt innovatief is, zeer vaak in deze toestand zullen aantreffen.

Zijn er meerdere wegen naar Rome?

Wat kost een retourtje Rome tegenwoordig? De komst van de zogenaamde prijsvechters in de vliegbranche maakt het mogelijk om op verschillende manieren en tegen verschillend tarief op de bestemming van je keuze te komen. Met KLM vlieg je vanaf Schiphol voor ongeveer 105 euro naar Rome. Ter vergelijking, met Easy Jet vlieg je in dezelfde periode via Amsterdam naar Rome voor iets van 65 euro. Dan hebben we nog niet bekeken of het niet gunstiger is om bijvoorbeeld via Brussel te vliegen of via een andere stad in één van onze buurlanden en heeft Rome ook nog meer dan één vliegveld. De mogelijkheden zijn oneindig, voor ieder type reiziger is er wel wat wils (voor die 'on a budget' bijvoorbeeld, en voor de avonturier en het luxepaard...), maar allemaal hebben ze hetzelfde einddoel: hun Rome.

De prijsvechter maakt nu een aantal jaren deel uit van het Nederlandse vocabulaire. Ook politiek Nederland is sinds enkele jaren een toverwoord rijker: burgerschap. Het gaat hier niet om een nieuw woord overigens. Het begrip staat al jaren, steeds onder wisselende noemers, in de belangstelling, maar is nu **opnieuw** een hot topic. Dit is mede het gevolg van diverse sociale ontwikkelingen zoals een toegenomen culturele diversiteit en spanningen tussen etnische groepen, en specifieke gebeurtenissen als de moord op Pim Fortuyn en Theo van Gogh. Vooral met het burgerschap van jonge Nederlanders zou van alles mis zijn; ze staan niet meer op voor een oud dametje in de bus, ze hangen op straat, ze vallen uit op school... Het kan allemaal een stuk beter en dus is er sinds februari 2006, en dat is wel nieuw, de wet 'Bevordering actief burgerschap en sociale integratie' die redding moet bieden. Men moet er ineens 'iets' mee in de sociale sector.

Maar wat is dat 'iets' dan? Probleem met het burgerschapsbegrip is dat we allemaal wel ongeveer weten wat er mee bedoeld wordt (inwoner van een land toch???), maar dat er geen concrete en eenduidige definitie van het begrip is.

Het is een zogenaamd paraplubegrip, een verzamelbegrip (soms ook wel wat minder vriendelijk ‘containerbegrip’ genoemd), en wanneer we op zoek gaan naar de precieze invulling van het begrip blijkt die nog niet zo gemakkelijk te vinden. Lastig voor die sociale professional (zoals de leraar, de sociaal cultureel werker, de politieagent, de voetbaltrainer, de schoolmaatschappelijk werker, et cetera) die ‘iets’ moet met burgerschap.

Of misschien toch niet zo lastig? We kunnen ons afvragen of het wel zo gewenst is om een begrip volledig en tot in detail uit te werken. Een zekere vaagheid rondom de precieze invulling van een begrip is misschien wel helemaal zo gek nog niet. Men noemt dat ook wel eens ‘constructieve ambiguïteit’³: het gaat dan om een begrip waarin iedereen zich wel (een beetje) kan vinden omdat iedereen het op zijn of haar eigen manier kan uitleggen. Daarnaast kan een zekere mate van vrijheid, een zekere ‘discretionaire ruimte’⁴ die voort kan komen uit deze vaagheid, heel prettig en nodig zijn voor sociale professionals om hun werk zo goed mogelijk uit te kunnen voeren.

Dus; zijn er meerdere wegen naar Rome (lees: burgerschap)? Ja, ik denk van wel, mits we ons daarbij realiseren dat iedereen zijn “eigen” Rome heeft

en op eigen wijze zoekt naar passende manieren om dit te bereiken. Het hoeft helemaal niet erg te zijn als de één met Easy Jet bijvoorbeeld op het ene vliegveld van Rome vliegt en de ander met KLM op het andere, als we maar wel reiservaringen met elkaar uitwisselen en zoeken naar gezamenlijke reisinteresses. Kortom: hoe ziet uw Rome eruit en welke weg neemt u?

³ Uit Bos, W. (2006). *Dit land kan zoveel beter*. Amsterdam: Bert Bakker

⁴ Bakker, W. & Van Waarden (1999). *Ruimte rond regels*. Amsterdam: Boom

Innoveren kan ook al slapend

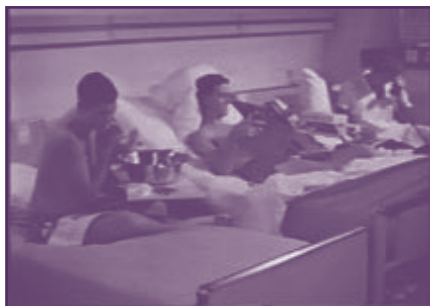
De Dallas Bed Rest and Training Study als inspiratie

Het is een luxe om beroepsmatig met innovatie bezig te mogen zijn. Innovatie is niet alleen boeiend omdat het altijd anders is en een grote mate van verkennen van onbekend terrein in zich draagt, maar het heeft ook de positieve connotatie van dingen verbeteren. Werken aan innovatie kan maar vanuit een geloof dat producten (of, in onze sector van zorg en welzijn, dienstverlening) beter kunnen, dat een grotere mate van efficiëntie en effectiviteit niet alleen wenselijk, maar ook haalbaar is. Tegelijk zit daarin natuurlijk ook meteen de tegenovergestelde gevoelswaarde, de negatieve boodschap dat het nu nog niet zo goed loopt als wel zou kunnen. Impliciet is zoeken naar innovatie dus ook kritiek geven op het bestaande. Bezig zijn met innovatie vraagt daarom toch om een zeker mate van schizofrenie.

Om te bewaken dat die schizofrenie een gezond niveau behoudt, is het nuttig inspiratie te halen uit historische voorbeelden van innovaties. In de zorgende sector zijn er boeiende innovaties te vinden, die echt als breuklijn in het professioneel handelen benoemd kunnen worden. Hulpverleners werden na dergelijke innovaties behoorlijk anders dan voordien. Eén van zo'n 'breuklijn-innovatie' werd al slapend

veroorzaakt, en dat maakt het toch wat extra bijzonder.

In de zomer van 1966 werden vijf sportieve twintigers voor een onderzoek aan de Southwestern Medical School in Dallas gevraagd drie weken lang absolute bedrust 'te ondergaan'. Hun lichamelijke inspanningen werden tot een extreem laag niveau teruggebracht. Voor een bezoek aan de badkamer werd zelfs een rolstoel gebruikt, om de fysieke inspanning van een korte

wandeling te vermijden. Daarna volgden acht weken van intensieve training. Doorheen die tijd werden metingen verricht op het gebied van hart- en longcapaciteit. Het onderzoek staat dan ook bekend als de 'Dallas Bed Rest and Training Study'. Het onderzoek werd mede door NASA gefinancierd, vanuit de vraag wat gedwongen inactiviteit tijdens een langere reis naar Mars voor effect zou hebben op de gezondheid van astronauten.

De resultaten waren schokkend. Rust

bleek nefast te zijn voor hart- en longcapaciteit. Die waren op korte tijd significant gedaald. Drie weken bedrust waren voor het lichaam slechter dan dertig jaar ouder worden! Of NASA iets met de resultaten gedaan heeft, is me niet bekend. Maar de geneeskunde werd stevig wakker geschud. Tot dan toe bestond de behandeling bij hartziekten vooral uit verplichte rust, het kalmer aandoen. Foute boel natuurlijk, want rust leidt tot verlaging van hartcapaciteit in plaats van herstel. Dat weten we na de 'Dallas Bed Rest and Training Study'. Dus nu krijgen hartpatiënten vooral de raad actiever te worden. Een patiënt met een hartinfarct wordt al na enkele dagen op een home-trainer gezet en krijgt een snel opbouwend trainingsschema mee naar huis.

Dertig jaar later ondergingen de vijf deelnemers aan dit onderzoek een follow-up, maar dit keer alleen met training. De verplichte bedrust was niet meer voor herhaling vatbaar. Veertig jaar na het eerste onderzoek volgde weer een follow-up. Beide keren leidde dat tot publicaties, maar een nieuwe 'breuklijn-innovatie' was er niet meer bij.

Slapend innoveren. Het kan dus zo maar gebeuren. En het is een mooi voorbeeld hoe een relatief eenvoudig onderzoek tot geheel onverwachte innovaties in de hulpverlening kan leiden. En hoe wat ooit als zorgvuldig professioneel handelen te boek staat, jaren later geheel fout kan blijken te zijn.

Vanzelfsprekend zit innovatie zelden in dit soort breuklijnen en is er veel meer sprake van incrementele innovatie, klein stapje per klein stapje producten en dienstverlening verbeteren. Helaas zijn die wat minder zichtbaar, minder spectaculair.

Dit soort voorbeelden illustreert hoe innovatie vleugels kan geven, hoe het bijdraagt aan 'de vaart der volkeren'. Het geeft energie en inspiratie om ook in andere sectoren op zoek te blijven naar innovatie, los van de vraag of dat dan breuklijn-innovaties of incrementele innovaties zijn.

Vlieg met mij mee naar de regenboog

Vroeger heb ik dat altijd wel gewild, want aan het eind van de regenboog stond immers die grote pot met goud... helaas is het mij nooit gelukt om er te komen. Vliegen had ik ook wel willen leren, piloot worden leek mij geweldig. Ook dat is mij niet gelukt, ik ben geen piloot geworden en misschien ook wel geen hoogvlieger, maar of die anderen wel die pot met goud bij de regenboog vinden, hebben gevonden...? Voor mij staat de regenboog voor iets wat eindeloos ver weg is, telkens onbereikbaar is, terwijl je er haast van zo dichtbij zicht op hebt. Het is een telkens wijkend nieuw perspectief, dat aantrekt, dat aanzet om nieuwe stappen te doen. Je moet wel heel vindingrijk zijn om er te komen. Soms ontmoedigt dit natuurlijk ook, wij zijn maar mensen. Iets nieuws bedenken valt niet mee, is het allemaal al niet uitgevonden, bedacht, geschreven, onderzocht? Soms heb je zo'n inval, en enthousiast ga je aan het zoeken en lezen, maar dan wordt het je zwaar te moede, het is al gedaan. En toch, die pot met goud blijft trekken. Waar staat die pot eigenlijk voor. Ik kan hem immers ook symbolisch verstaan. Gelovig als ik ben opgevoed heb ik ook altijd associaties met iets heiligs gehad. De regenboog symboliseert immers de band tussen hemel en aarde, het is de troon van de onzichtbare en onkenbare. En wie wil die niet kennen?

Maar eerst wat associaties bij de platte werkelijkheid. Nou ja plat? Wat is die werkelijkheid, van mensen die zo graag de weg van de regenboog willen gaan, in werk, in studie, in creativiteit? Veelkleurig, laag beginnend, met veel dromen, helder zicht op wat moet en niet moet, dan een boog omhoog, soms wat vaag en soms heel helder. Niet altijd alle kleuren even goed zichtbaar. Moeilijk kiezend. Het gebeurt wel dat er bij regenbuien twee regenbogen zichtbaar zijn, de een hoger dan de ander, of juist aan een andere kant. Want dat is een regenboog, water, donkere wolken en felle zon en dat door elkaar. En als je dan aan het eind van de regenboog gekomen bent, hoe ziet die pot met goud er dan uit, is er wel een pot, of wat alledaagser, is het pensioen pas die gouden pot, eindelijk vrij... is er de voldoening van het geslaagde werk, het boek dat af is, het project dat goed gemanaged is, de target die gehaald is..? Nooit wordt hij tussendoor gevonden, hij blijft een wijkend perspectief. Vliegen is ook hollen, niet stilstaan, steeds verder en sneller vooruit. Innovatie heeft ook zoiets, vernieuwen omwille van de vernieuwing. Innovatiemedewerkers maken zichzelf noodzakelijk, juist omdat innovaties gericht staan op innoveren, hoe kan het ook anders? Maar is het ook beter. Als je ouder wordt en bijvoorbeeld aan het

eind van een loopbaan bent gekomen kan je het gevoel bekruipen dat er niets nieuws is, dat veel een herhaling is van wat al eerder was: dat vernieuwing niet altijd beter is. Innovatiemedewerkers zouden zich misschien wel overbodig moeten maken. Stabiliseren, conserveren is net zo belangrijk voor een organisatie. Iemand die lang leeft of lang bij een organisatie is, is in zekere zin een conservatieve innovator.

Bij de opening van het studiejaar 2009-2010 door Fontys en Universiteit van Tilburg viel mij weer eens op dat het bij innovatie zo vaak alleen maar om organisaties en het bedrijfsleven, technisch en economisch handelen gaat. Vergeten we niet dat wellicht de meest radicale vernieuwing in onze samenleving is het beleven van mensen van hun werkelijkheid? Ik schrijf dit vanuit het lectoraat Praktische Theologie. Ik houd mij bezig met religie, wat al zo oud als de mensheid is. In de ogen van sommige mensen verandert religie niet, kan zij niet veranderen en mag zij niet veranderen. Religie heeft immers betrekking op de eeuwige en onveranderlijke waarheid. Daar moet je het mee doen. Anderen zeggen dat religie transformeert, de oude religies staan onder druk, een nieuwe spiritualiteit, een nieuwe cultuur, een nieuwe religie laat zich gelden. Niet omdat er religieuze innovatiemedewerkers zijn die nieuwe religieuze doelen stellen, maar omdat mensen hun werkelijkheid anders gaan beleven. Bezinning hierop en op de

sporen daarvan in de werkelijkheid van organisaties en bedrijven is wellicht ook een innovatieve activiteit. Is dat dan die denkbeeldige pot met goud?

Vlieg met mij mee naar de regenboog, het is maar een liedje en ik blijf nu liever alleen bij de eerste zin... De rest is wat platter.

Vlieg langs die regenboog, op zoek naar die denkbeeldige pot met goud. En bedenk misschien staat daar wel geen pot met goud aan de andere kant, maar stond hij eigenlijk aan de kant, waar je vertokken bent. Of staan aan beide kanten van de regenboog potten met goud? Dat het niet dezelfde potten zijn, dat lijkt mij duidelijk. Maar welke is mooier...?

Innovatie en waanzin

Aan innovaties valt op dat ze een aantal elementen gemeenschappelijk hebben: ze tonen sporen van concentratie, en van anderen, ze zijn enigmatisch en ze veranderen ons. Concentratie in de zin dat ze vaak door een toeval, of een vergissing ter wereld zijn gekomen, maar dit alleen omdat de bedenker continu en geconcentreerd aan het zoeken was. Sporen van anderen, omdat innovaties nooit zomaar spontaan aan de oppervlakte komen. Een ontmoeting met anderen is nooit ver weg, ook in de zin dat anderen vaak door hun werk een volgende, beslissende stap mogelijk maken. Enigmatisch zijn ze, in de zin dat innovaties nooit voor de hand liggen, ze iets weerbarstigs hebben, en daarom meestal ook niet onmiddellijk worden geaccepteerd. En dat ze ons veranderen is de lakmoestest voor innovaties.

Een mooi voorbeeld van een echte innovatie is het ontwikkelen van de intelprocessor: een innovatie van verkleining en versnelling ineen, ontwerp van een gevluchte Hongaar, voertuig van onzichtbare gebeurtenissen en alomtegenwoordig in onze moderne cultuur. Nanotechnologie en haar innovaties lijken überhaupt de toekomst te hebben.

Kunnen we op het gebied van de filosofie en de cultuur ook van innovaties spreken? Is innovatie vooral voorbehouden aan het domein van de techniek, of kan de filosofie ook innoveren? Wellicht, ja. Het beste, moderne voorbeeld ervan zou een

studie zijn van de Franse filosoof Michel Foucault. In 1961 publiceerde hij **Folie et Déraison, Histoire de la folie à l'âge classique**. **Folie et Déraison** is een omvangrijk, complex, 'innovatief' en enigmatisch boek.

Ik loop de eerder genoemde karakteristieken langs. Eerst de concentratie. Hoe kwam Michel Foucault ertoe dit boek te schrijven? Hij stamt uit een familie van arts en (grootvader arts, vader arts, broer arts) en zou zelf ook arts worden, wellicht psychiater. Daarom was hij ten tijde van zijn studie werkzaam in een psychiatrische kliniek. Tijdens dit werk ervoer hij iets wat, zei hij later, hem had gevormd tot wie hij was, en wat de bron was van zijn onderzoek dat uiteindelijk resulteerde in **Folie et Déraison**. Wat was die ervaring? De ervaring waar Foucault zich steeds meer aan ergerde en op concentreerde school in zijn eigen, medische blik op het moment dat hij de blik van de waanzinnige kruiste. Er was geen contact, er werden geen woorden uitgewisseld. Foucault ervoer dit als een onophefbare maar ook onhoudbare scheiding van twee werelden, van twee ruimten. De medische wereld en de waanzinnige wereld waren van elkaar gescheiden, en konden elkaar niet bereiken. Foucault vroeg zich steeds meer af waar die scheiding eigenlijk vandaan kwam. Zijn werk bestond er juist uit om contact te maken met de ander. Maar dat bleek onmogelijk, en niet omdat de waanzinnige zich op zichzelf terugtrok,

maar omdat de medische wereld zich had teruggetrokken. Toen Foucault hierover begon na te denken, was er geen houden meer aan.

De ander, in hoeverre steekt deze de kop op in het boek?

Hoe dik het boek ook is, het telt 583 pagina's in mijn uitgave uit 1972, de lezer kan zich in eerste instantie beperken tot het voorwoord, dat ook is te vinden in de Nederlandse vertaling van het werk. Deze paar bladzijden vormen een boek in het boek. Het voorwoord is confronterend, emotionerend, raadselachtig en maakt de boodschap van **Folie et Déraison** in een keer helder. In kracht en rijkdom lijkt dit voorwoord op het beste wat een filosoof als Nietzsche heeft geschreven. Foucault is bij het schrijven ervan ook sterk door Nietzsche beïnvloed. Lezen van Nietzsche was zijn 'ontmoeting' met een ander, een ander die met zijn werk een spoor trok dat Foucault bij zijn eigen standpunt wist te brengen. Is de tekst enigmatisch te noemen? Eigenlijk is Foucault een schrijver die innoveert met zinnen. Het zijn zinnen die zich in de geest vasthaken en daar hun innovatief werk starten. Het zijn daarom ook enigmatische zinnen, die veel geproefd moeten worden, voordat ze kunnen worden begrepen. Een voorbeeld. 'Proberen om in de geschiedenis dat nulpunt van de geschiedenis van de waanzin te betrappen, waarop deze ongedifferentieerde ervaring is; ervaring die nog niet door de scheiding [tussen rede en waanzin] is gesplitst.' Daarom

ook dat Foucault met een volstrekt nieuwe benadering moest komen, die hij 'de archeologie van de stilte' noemde. De belangrijkste innovatie uit het boek is de passage uit het voorwoord waar hij spreekt over 'een tragische structuur' die rede en waanzin uit elkaar houdt. Natuurlijk, het woord 'structuur' is al veel ouder, om van het 'tragische' maar te zwijgen, maar het is de combinatie die de vernieuwing uitdrukt. Het veranderingspotentieel van deze uitdrukking bleek groot: de anti-psichiatrie en sociale en politieke bewegingen lieten er zich door beïnvloeden. Wat ze vooral wilden was de tragische structuur doorbreken, maar dat bleek niet mogelijk. Vandaar dat Foucault later nog een 'innovatief' boek publiceerde dat velen in de sociale en culturele sector heeft veranderd, **Les Mots et les Choses**. Dit boek is het contrapunt bij **Folie et Déraison**. Het vertelt het verhaal van de orde van de rede, en dat deze orde onhoudbaar is, en daarom dient te verdwijnen. Ook dit hoort trouwens bij innovaties: hun uiteindelijk doel is zichzelf overbodig te maken, doordat ze ruimte scheppen voor weer nieuwe veranderingen.

